

Małgorzata Świącicka

WSP Bydgoszcz

JĘZYKOWE WYZNACZNIKI RELACJI MŁODZIEŻ — MŁODZIEŻ W DIALOGU POWIEŚCIOWYM

Dialogi powieściowe, stanowiące podstawę poniższego opisu lingwistycznego z wykorzystaniem dorobku metod socjolingwistycznych¹, wyekscepowalam ze współczesnej polskiej prozy obyczajowej dla młodzieży, której charakterystykę i kryteria doboru omawiam w innym miejscu (Świącicka 1996:88–101; 1997:140–151). Podjęty w szkicu problem stanowi fragment obszerniejszych rozważań poświęconych literackiej kreacji młodzieżowego dialogu potocznego. Zjawisko stylizowania dialogu powieściowego na rozmowę potoczną ograniczam tu do sytuacji komunikacyjnej rozmowy, a zwłaszcza budowania określonych relacji między powieściowymi bohaterami za pomocą określonych środków językowych. Takie ujęcie zgodne jest z rozumieniem potoczności jako kategorii stylistyczno-komunikacyjnej, dla której istotne jest między innymi charakteryzowanie właściwości potocznych aktów komunikacyjnych, uwarunkowań kontekstowych czy czynników sytuacyjnych (por. *Przewodnik...* 1995:198–217). Pomijam tu budzące zastrzeżenia rozważania na temat różnorodnie interpretowanych odniesień (np. mimetyzm, iluzja języka mówionego, stylizacja czy obraz języka mówionego) dialogu powieściowego do dialogu potocznego. Mówiąc o literackiej kreacji młodzieżowego dialogu potocznego, uznaję autoteliczny charakter utworu artystycznego i wskazuję na brak istnienia prostej odpowiedniości między językiem utworów powieściowych dla młodzieży a współczesną polszczyzną potoczną młodego pokolenia.

Istotnym elementem literackiego ukształtowania dialogu w prozie dla młodzieży jest przypisywanie określonych ról społecznych młodzieżowym bohaterom. S. Grabias (1994:221–235) pojęcie roli społecznej wyjaśnia następująco: „Niemał w każdej sytuacji społecznej wyodrębniają się i utrwalają wzory zachowań regulujące porządek interakcji: przywilej jej rozpoczęcia i zakończenia, tempo, rodzaj obranego kodu, bardziej utarty lub bardziej zindywidualizowany

¹ Aparatura socjolingwistyczna znalazła szczególne zastosowania w badaniach współczesnej prozy realistycznej, która w założeniu ma za zadanie odzwierciedlić rzeczywistość. Socjolingwistyczne badanie tekstu literackiego wynika więc niewątpliwie z przyjęcia znanych koncepcji, że teksty literackie imitują komunikację pozaliteracką (Markiewicz 1984, Mayenowa 1976, Okopień-Sławińska 1985). Pozytywnie na temat wykorzystania przez językoznawców metod socjolingwistycznych do badań tekstu literackiego wypowiadają się między innymi R. Fowler (1989) i M. Głowiński (1979).

tok jej przebiegu itp. Wzory te w teorii interakcji nazwane <<rolami społecznymi>> są czynnikiem stabilizującym zachowania” i dalej „Realizowanie ról społecznych w procesie komunikacji polega na doborze środków językowych stosownych do możliwości odbiorcy oraz do funkcji, jaką pełni on w społeczeństwie”. W tym miejscu warto od razu zaznaczyć, że rolom społecznym (stałym i zmiennym²) uczestników dialogu potocznego przygląda się J. Warchała (1991:57), natomiast relacjom między bohaterami wykreowanymi w utworze literackim poświęca uwagę M. Wojtak (1993:168). Według autorki analiza ról społecznych ma istotne znaczenie dla ujawnienia mimetyczności komunikacji literackiej. „Ważne stają się więc kreowane w utworze (za pomocą kategorii osoby) relacje między postaciami literackimi. Mimetyczne odwzorowania w stosunku do komunikacji pozaliterackiej polegają przy tym zarówno na naśladowaniu sposobu wskazywania ról komunikacyjnych jak i na odtwarzaniu podstawowych relacji społecznych i towarzyskich”.

Przyjęte w niniejszym szkicu założenie literackiej kreacji pozwala — w moim przekonaniu — uniknąć rozstrzygania kwestii istnienia bądź nieistnienia danej relacji w komunikacji pozaliterackiej, chciałabym jednak podkreślić, że wyznaczone powieściowym bohaterom role społeczne nie mają świadczyć o tym, jakie relacje społeczne są właściwe współczesnej młodzieży. Nie znaczy to jednak, że budowanie fikcyjnych ról społecznych pozbawione jest zupełnie związku z rzeczywistym udziałem pisarzy w komunikacji językowej i życiu społecznym, nazwanym przez A. Skudrzykową (1994:20-21) „biografią socjolingwistyczną”, na którą składa się „ślad doznanych (przeżytych), jak i obserwowanych sytuacji komunikacyjnych oraz związanych z nimi językowych i pozajęzykowych zachowań uwarunkowanych środowiskowo czy kulturowo”. Ponadto sądzę, że językowy kształt komunikacji literackiej — oprócz doświadczeń nadawcy i odbiorcy — w prozie dla młodzieży warunkuje dydaktyczno-moralizatorska funkcja tej literatury, która nie jest bez znaczenia dla przypisywanych powieściowym bohaterom ról społecznych i wykorzystanych środków językowych. Relacje między uczestnikami powieściowego dialogu dają się odnieść do układu ról społecznych, według S. Grabiasa (1994:236–238), opartego na randze rozmówców (równorzędność lub podrzędność i nadrzędność) i rodzaju kontaktu, oficjalnym lub nieoficjalnym, indywidualnym lub grupowym, trwałym lub sporadycznym.

Autorzy prozy dla młodzieży kreują różnorodne relacje w dialogach równorzędnych i nierównorzędnych³, zarówno między dorosłymi bohaterami powie-

² Do stałych autor zalicza te role społeczne, które wynikają z parametrów socjalnych, charakteryzujących uczestników aktu mowy, natomiast układy zmienne wynikają z roli aktualnie odgrywanej.

³ Na temat układu symetrycznego (równorzędnego) i układu niesymetrycznego (nierównorzędnego) pisze K. Ożóg (1986, 1990). Autor zwraca uwagę na interesujący układ niesymetryczny, w którym, przy znacznych różnicach ról społecznych uczestników rozmowy, większe możliwości wyboru zwrotów grzecznościowych ma ten rozmówca, który stoi wyżej w hierarchii.

ściowymi (rozmowy rodzinne rodziców, dialogi rodziców z nauczycielami, rozmowy towarzyskie w gronie znajomych itd.), jak i między bohaterami dorosłymi a dziećmi lub młodzieżą (np. rozmowy rodzinne matki, ojca z dzieckiem, dialogi nauczyciela z uczniem) czy wreszcie między bohaterami młodzieżowymi lub młodzieżowymi a będącymi dziećmi (rozmowy rodzinne rodzeństwa, rozmowy koleżeńskie, rozmowy przyjaciół itd.).

W niniejszym szkicu skupię się jedynie na ukazaniu językowego kształtu relacji społecznej typu młodzież — młodzież lub dziecko. Określona relacja warunkuje dobór odpowiednich wykładników językowych. Zwracam więc uwagę na wykorzystane przez pisarzy niektóre środki językowe, między innymi formuły grzecznościowe wraz ze zwrotami adresatywnymi — funkcjonowanie ich w polszczyźnie mówionej, także w języku młodzieży krakowskiej omawia K. Ożóg (1986, 1990) — istotne właściwości leksyki i składni dla stworzenia danej roli społecznej.

Relacja typu młodzież — młodzież lub dziecko realizowana jest zasadniczo w dialogach równorzędnych, które zawierają jednak zwykle pewien stopień nierównorzędności, np. ze względu na dominację intelektualną lub fizyczną jednego z rówieśników lub różnice wieku, np. starsze i młodsze rodzeństwo. Za typowe należy uznać przypisywanie bohaterom młodzieżowym i dziecięcym roli siostry i brata, koleżanki lub kolegi, przyjaciela i sympatii. Na kartach utworów powieściowych dla młodzieży powstają przede wszystkim:

- nieoficjalne, trwałe rozmowy rodzinne między rodzeństwem,
- nieoficjalne, trwałe rozmowy koleżeńskie w kontakcie indywidualnym i grupowym,
- nieoficjalne, trwałe, indywidualne rozmowy przyjaciół i sympatii,
- nieoficjalne, nietrwałe rozmowy z nieznanymi rówieśnikami w kontakcie indywidualnym i grupowym.

Przegląd językowych wyznaczników kreujących wskazaną relację rozpocznę od zwrotów adresatywnych. Apelowanie o uwagę w rozmowach powieściowego rodzeństwa odbywa się przede wszystkim za pomocą imienia w formie wołacza, np.:

— Czy możesz mi powiedzieć *Jasiu*... (Sies.Fot., 97)

lub mianownika, np.:

— Zrobiłaś matkę, *Agata*? (Sies.Fot., 102).

Zdrobniła forma imienia stosowana jest zwłaszcza w odniesieniu do młodszego rodzeństwa. Oczywiście w funkcji zwrotów adresatywnych do rodzeństwa są także neutralne nazwy pokrewieństwa: *siostró*, *bracie*, np.:

— Nie taki on głupi, *siostró*. Zbyt upraszczasz. (Sies.Beeth., 76).

Formalnie deminutywne nazwy pokrewieństwa odgrywają istotną rolę w kreowaniu ironicznego stosunku do rodzeństwa, np.:

— Tak, każdy ma swoje zainteresowania — odparła z pozornym spokojem. — A co ciebie interesuje, *siostrzyczko?* (Mus.Szós., 62).

Wyrazem negatywnych emocji, np. złości, stają się wypowiedzenia, w których ekspresywne zwroty adresatywne deprecjonują rozmówcę ze względu na wiek, np.:

— Zmyj to! W tej chwili, *smarkulo*, bo zamelduję mamie. (Min.Bor., 6).

Bogaty i dość różnorodny repertuar leksykalnych wskaźników nawiązania rozmowy charakteryzuje literacką kreację dialogów koleżeńskich. Wprawdzie typowe jest, podobnie jak w rozmowach rodzinnych rodzeństwa, zwracanie się do rówieśników za pomocą mianownikowej formy imienia, ale równie charakterystyczne okazuje się stosowanie nazwiska lub częściowej przezwiska, np.:

— Chodź, *Kicki* — powiedział Zasepa. (Niz.Alc., 63);

— Nie będziemy razem pedałować, *Żaba*. (Niz.Lud., 82).

Językowym wyznacznikiem literackiej kreacji nawiązania rozmowy koleżeńskiej mogą być także nazwy pokrewieństwa, które służą zarówno okazywaniu wyższości i wyrażaniu pogardy:

— Wiem, że to ty. Zabierz to, *synku*, i oddaj na makulaturę. (Lach.Kos., 69),

jak i odzwierciedleniu sympatii wobec współrozmówcy, np.:

— (...) Sława, *bracie*, na cały kraj! (Min.Art., 9).

Wyrazem wyższości i ironii stają się też niekiedy wykorzystane w funkcji zwrotów adresatywnych wyrazy pieśczośliwe, np.:

— *Koteczku*, dobrze ci radzę. (Niz.Wsp., 71).

Uznanie zaś rówieśników za równorzędnych partnerów w rozmowie zawiera się w oficjalnej formie *panowie*:

— *Panowie*, coś trzeba robić! (Niz.Wsp., 33).

W powieściowym środowisku młodzieżowym, tak jak i w rzeczywistych kontaktach młodych ludzi, charakterystyczny jest żartobliwy i poufaly sposób zwracania się do dobrze znanego rówieśnika, czemu służą takie wyrazy, jak: *człowieku, chłopie, koleś, staruszk*u, np.:

— *Człowieku* — westchnął Fuga — dwie godziny nie puściłem pary z ust. (Bah.Tel., 178);

— Z *Bulbą* nie stracisz, *staruszk*u. Złoty interesik... (Min.Art., 41)

i przede wszystkim powszechne *stary, stara*.

Równie charakterystyczne okazuje się budowanie sposobów zwracania się do rówieśników za pomocą ekspresywnych wyrazów potocznych, określających i wartościujących człowieka ze względu na jego wygląd, cechy charakteru, sprawność fizyczną czy intelektualną. Liczne środki językowe (np. *bydlaku*,

draniu, gadzie, gnojku) kreują pogardliwy sposób zwracania się do rówieśników, ocenianych negatywnie ze względu na ich zły, podły i nikczemny sposób postępowania. Są to niekiedy zwroty grubiańskie, służące obrażeniu współrozmówcy. Często obok pogardliwego wołacza pojawia się wzmacniający jego nacechowanie emocjonalne zaimek *ty*, np.:

— Nie zrobisz tego, *ty gadzie!* — Kuglewicz chciał rzucić się na Kicucha. (Niz.Lud., 123).

Przywołaniu rozmówcy może też służyć potoczna forma *te*, np.:

— *Te*, gdzie byłeś? (Now.Kil., 191).

W kreowaniu sposobów nawiązania rozmowy znajdują nadto zastosowanie wołacze — epitety, negatywnie wartościujące sprawność intelektualną rozmówcy, np. *ośle, baranie, durniu* lub jego sprawność fizyczną, np.:

— Ja ci pokażę *zdechłaku* — rozszluszczony Kwękacz chwycił go za kołnierz golfa. (Niz.Wsp., 45).

Wyrazem lekceważącego stosunku do rówieśnika są epitety, typu: *ofermo, ofiarno, trąbo, frajerze*, które deprecjonują rozmówcę ze względu na jego niezadradność życiową, naiwność, brak energii i inicjatywy:

— Al - ter - na - ty - wy! — krzyknąłem. — Naucz się, *trąbo*, tego słowa. (Niz.Lud., 64).

Jeśli chodzi o zwroty adresatywne w rozmowach powieściowych sympatii, to — wbrew oczekiwaniom — nie są nimi ani formuły pieszczotliwe, ani intymne. Poza zwracaniem się za pomocą zdrobniałej formy imienia ciekawe wydaje się ukrywanie pierwszego młodzieńczego uczucia miłości w dostojnej, oficjalnej formie imienia, np.:

— A co, *Alicjo*, jest twoim zdaniem mądre? (Kow.Cen., 132)

oraz w żartobliwie, nieco ironicznie brzmiących w ustach młodych bohaterów tytułach, typu: *królewiczu, sultanie, markizo czy hrabino*, np.:

— Raz jeszcze dziękuję najuprzejmiej, *hrabino!* — uklon w pas. (Lach.Przyg., 124).

Niekiedy wytworzeniu atmosfery poufałości i serdeczności służy zwrócenie się do sympatii — dziewczyny za pomocą formy *mała*:

— Wyglądasz, *mała*, jak ośmiornica w bojowej formie. (Now.Moż., 112),

czy sympatii — chłopca za pomocą zdrobniałego derywatu od nazwiska:

— He, he. Zgadnij, *Pyziaczk*. (Mus.Kw., 114).

Poza zwrotami adresatywnymi kreowaniu relacji młodzież — młodzież służy również określony zasób formuł powitalnych i pożegnalnych. Najbardziej tradycyjnym i spowszedniałym (Kowalikowa 1991:18–19) sposobem pozdrowienia się w grupie rówieśniczej, po który sięgają twórcy prozy młodzieżowej,

jest wyraz *cześć*. Stosowany jest on zarówno jako formuła powitalna, jak i pożegnalna. Zgodnie z rzeczywistością językową polifunkcyjne są także pozdrowienia, typu: *ahoj, ciao, hej, serwus, czołem, szanowanko, uszanowanie, czółko*. Tylko w funkcji formuły powitalnej może wystąpić *się masz*. Środki leksykalne służące zaś wyłącznie pożegnaniu to formy czasownikowe *żegnaj, bywaj, trzymaj się*, okrzyk pożegnalny *pa*, określenia czasu: *do jutra, na razie* oraz żartobliwe *adieu, addio*. Wprawdzie nieco rzadziej, ale kształtowaniu relacji młodzież — młodzież służą także zwroty grzecznościowe, będące podziękowaniami i przeprosinami. Istotną rolę odgrywają one zwłaszcza w stosunkach między przyjaciółmi i sympatiami. Zwroty grzecznościowe nie wyróżniają się niczym szczególnym. Są nimi tradycyjne, skonwencjonalizowane formy *przepraszam* i *dziękuję*. Pewną próbę przełamania owego utartego kanonu zwrotów grzecznościowych stanowią żartobliwie użyte angielskie i francuskie podziękowania *thank you* oraz *merci*, także francuskie przeprosiny *pardon*, np.:

— *Merci* — powiedział Rojek. — Jesteś wspaniałomyślna. (Mus.Kłam., 128).

Jeśli chodzi o przestrzeganie etykiety językowej w relacji młodzież — młodzież, warto jeszcze wspomnieć o wykorzystaniu sposobów przedstawiania się w rozmowach nieznanym rówieśnikom. Naturalne w środowisku młodzieżowym jest prezentowanie swojej osoby tylko imieniem. Bardziej oficjalnym sposobem przedstawiania się rówieśników jest natomiast podanie imienia i nazwiska:

— Czekaj — zatrzymał ją jeszcze. — Nazywam się *Michał*. *Michał Zagórny*. A ty?

— *Płońska... Maja*. (Jur.Wsz., 33–34).

Istotną rolę w kreowaniu relacji między bohaterami młodzieżowymi — zarówno rozmów rodzinnych rodzeństwa, dialogów koleżeńskich, rozmów przyjaciół i sympatii, jak i rozmów rówieśników nie znających się — odgrywa znaczny stopień nasycenia ich wypowiedzi słownictwem dotyczącym życia szkolnego, np.:

— Co tam *trója*, on mi jeszcze *gałę wlepi* na koniec roku, *będę miał poprawkę*, całe *wakacje diabli wezmą*. (Min.Bor., 173),

ekspresywnym słownictwem potocznym, np.:

— *Rany koguta, wytazi!* Spójrz, *Dudek!* Twoja *gęba!* — zawołał entuzjastycznie. (Sies.Beeth., 50)

oraz przekleństwami odzwierciedlającymi silne nacechowanie emocjonalne wypowiedzi młodych bohaterów, np. *cholera, jasna cholera, do cholery, jasny gwint, psia-kość, szlag by trafił, do diabła, kurcze blade, choroba jasna*. W powieściowym środowisku młodzieżowym tego typu środki językowe używane są zasadniczo bez jakichkolwiek ograniczeń, kreują relację opartą na braku oficjalności, obrazującą różnorodne postawy emocjonalne rozmówców, w których złość miesza się z radością, a powaga z żartem i humorem. Pewne ograniczenia w używaniu przekleństw powoduje fakt, że mogą one dotrzeć do uszu osób dorosłych:

— A nie mówiłem, *cholera*, żeby wykupić powrotne? — rozżalił się Cypis wybiegając na pokład.

— Nie wyrażaj się przy mamie! — Roma skubnęła go w kark. (Lach.Saw., 101).

Ponadto ważne znaczenie w budowaniu relacji młodzież — młodzież pełni dobór określonych konstrukcji składniowych oraz komentarz narracyjny. Szczególnie często wykorzystywaną konstrukcją składniową są wypowiedzenia z czasownikiem *być*, w których człon imienny, np. obraźliwy rzeczownik, typu: *tajdak, gnojek, bydlę, świnia, idiota, prosię* lub przymiotnik, zwłaszcza *głupi*, negatywnie wartościuje osobę rozmówcy, np.:

— *Jesteś bydlę!* — powiedział do Igora. (Min.Bor., 57),

albo jest wyrazem pozytywnej opinii o rówieśniku, np.:

— *Kława jesteś.* (Min.Szal., 147).

Efektom nieporozumień w grupie rówieśników, wzajemnej niechęci czy wrogości są oczywiste kłótnie, które charakteryzuje — podobnie zresztą jak kłótnie z osobami dorosłymi — nagromadzenie wypowiedzeń wykrzyknikowych, przeczących odpowiedzi na pytania, ekspresywnych powtórzeń, np.:

— Zmywasz?

— *Nie* — odparła nagle Cesia i zakręciła kran (...).

— Co się z tobą dzieje? — Julia nie posiadała się ze zdumienia.

— *Nic! Tylko mam dosyć! Wykorzystujesz mnie! Wszyscy mnie wykorzystują! Nikt mnie nie kocha!* (Mus.Szós. 134).

Emocjonalne konstrukcje składniowe są niezmiernie ważne w kształtowaniu relacji między przyjaciółmi i sympatiami. Wypowiedzi ich tworzą zwłaszcza wypowiedzenia urwane, liczne ekspresywne powtórzenia:

— Ten, z którym... z którym — męczył się Jerzy.

— Ja *nigdy* nie... ja go *nigdy*... — wyjąkała Cesia. (Mus.Szós., 220–221).

czy emfaticzne wykrzyknienia:

— *O Boże!* — wykrzyknął Jerzy i poderwał się wypuszczając jej dłoń. (Mus.Szós., 219).

Znakiem różnorodnych postaw okazywanych w grupie młodych ludzi, np. zdziwienia, oburzenia, zaskoczenia czy niepewności są także wskazujące na sposób mówienia zabiegi graficzne, między innymi podwojenia liter czy wzajemne kombinacje znaków interpunkcyjnych:

— Co chciałaś powiedzieć?

— *N - nie, n - nic...* (Mus.Szós., 219);

— *Właśnie tak! Jakim prawem?!...* (Mus.Szós., 221).

Jak już wspomniałam, istotną rolę w budowaniu ról społecznych młodzieży odgrywa komentarz narracyjny. Użyte w nim wyspecjalizowane czasowniki mówienia (zwłaszcza *krzyknąć* i *wrzasnąć*) kreują na przykład kłótnię młodych bohaterów. Na

wrogie relacje między rówieśnikami wskazują czasowniki nazywające negatywne emocje mówiących, typu *rozzłościć się, wybuchnąć*. Komentarz narracyjny służy też budowaniu obrazu emocjonalnej bliskości przyjaciół i sympatii. Dzięki niemu wiadomo, że intymnym rozmowom przyjaciółek towarzyszą *westchnienia, jęki, nagle wybuchy śmiechu oraz smutne, tęskne spojrzenia*:

— Jestem samotna — przerwała jej Danka, *patrząc smutno w sufit*. (Mus.Szós., 37);

— Moje życie wewnętrzne zupełnie go nie interesuje. — Cesia *westchnęła* ze współczuciem. (Mus.Szós., 37).

Jest on także sygnałem zmiany odległości między sympatiami, których repliki wypowiedane są zwykle szeptem, np.:

— Nie śpiesz się — ona *mówi szeptem i nachyla nad nim twarz*. (Kow.Cen., 68).

W metatekście jest również miejsce na ocenę oficjalnych formuł grzecznościowych, które w kontaktach przyjacielskich utrudniają komunikację, są odczuwane jako sztuczne i oficjalne:

— *Proszę, zapisz sobie*.

Pochylając się nad książką Agnieszka notuje, (...), jakby chciała, abym wreszcie odezwał się po ludzku i nie klepał tych: „proszę, wyjdź”, „proszę, zapisz sobie”, „proszę, usiądź”. (Lach.Przyg., 36).

Z powyższego opisu wynikają następujące wnioski:

1. Zwrotem adresatywnym stosowanym niezależnie od roli społecznej pełnionej przez młodego bohatera jest forma imienia w mianowniku lub wołaczu. Bogaty i dość różnorodny repertuar leksykalnych wskaźników nawiązania rozmowy pojawia się zwłaszcza w dialogach koleżeńskich. Ogólnie można stwierdzić, że dla środowiska powieściowej młodzieży charakterystyczny jest zarówno żartobliwy i poufały, jak lekceważący, ironiczny, pogardliwy czy wręcz grubiański sposób zwracania się do rówieśników.

2. Zasób formuł powitalnych i pożegnalnych tworzą tradycyjne i spowszechniałe polifunkcyjne pozdrowienia.

3. Rzadziej kreowaniu relacji młodzież — młodzież służą zwroty grzecznościowe, będące przeprosinami, podziękowaniami czy prośbami. Są to przede wszystkim skonwencjonalizowane formuły grzecznościowe, które niekiedy próbuje się odświeżyć żartobliwie użytymi wyrazami obcymi.

4. W porównaniu z nikłym wykorzystaniem słownictwa potocznego, uczniowskiego oraz przekleństw w ukształtowaniu relacji osoba dorosła — młodzież⁴ zwraca uwagę znaczne nasycenie rozmów rówieśników słownictwem potocznym, uczniowskim i przekleństwami, które pojawiają się zwykle bez wartościującego komentarza.

⁴ Językowe wyznaczniki relacji społecznej typu dorosły – dziecko lub młodzież analizuję w szkicu *Kreowanie językowych ról społecznych w dialogu powieściowym* (w druku).

5. Istotną rolę w kreowaniu relacji młodzież — młodzież odgrywa komentarz narracyjny oraz emocjonalne struktury składniowe.

6. O ile literacka kreacja relacji osoba dorosła — młodzież w znacznym stopniu charakteryzuje się oficjalnością użytych środków językowych i podporządkowaniem relacji funkcji dydaktyczno-moralizatorskiej prozy dla młodzieży, o tyle kształtowanie relacji młodzież — młodzież oparte jest w większym stopniu na nieoficjalności, potoczności, ekspresywności środków językowych, wyrażających wprawdzie częściej ironię, pogardę, lekceważenie, niechęć wobec rówieśnika, ale niekiedy też odzwierciedlających uczucia przyjaźni i akceptacji.

Poza tym w literackiej kreacji relacji młodzież — młodzież w mniejszym stopniu dają o sobie znać zabiegi dydaktyczno-moralizatorskie.

Wykaz literatury

- Angelowa I., 1982, *Charakterystyka wielokropka na tle pozostałych znaków interpunkcyjnych*. „Język Polski” LXII, z. 2–3.
- Borkowska G., 1988, *Dialog powieściowy i jego konteksty*. (Na podstawie twórczości Elizy Orzeszkowej). Wrocław.
- Fowler R., 1989, *Założenia socjolingwistycznej teorii dyskursu literackiego*. „Pamiętnik Literacki” LXXX, z. 3.
- Głowiński M., 1979, *Poetyka a socjolingwistyka*. „Teksty”, z. 4.
- Głowiński M., 1990, *Nowomowa po polsku*. Warszawa.
- Grabias S., 1994, *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin.
- Grochowski M., 1995, *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Warszawa.
- Kowalikowa J., 1991, *Słownictwo młodych mieszkańców Krakowa*. Kraków.
- Markiewicz H., 1984, *Morfologia dialogu*. [w:] *Wymiary dzieła literackiego*. Kraków.
- Mayenowa M. R., 1976, *Teoria tekstu a tradycyjne zagadnienia poetyki*. [w:] *Problemy teorii literatury*. Seria 2. Wrocław.
- Nowakowska A., 1992, *Językowe sposoby wyrażania grzeczności we współczesnej polskiej powieści dla młodzieży*. [w:] *Język a kultura*. T. VI. *Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik. Wrocław.
- Ohmann R., 1980, *Akty mowy a definicja literatury*. „Pamiętnik Literacki” LXXI, z. 2.
- Okopień-Sławińska A., 1985, *Relacje osobowe w literackiej komunikacji*. [w:] *Semantyka wypowiedzi poetyckiej (preliminaria)*. Wrocław.
- Ożóg K., 1986, *Zwroty grzecznościowe w języku mówionym młodzieży (na przykładzie młodzieży krakowskiej)*. [w:] *Z teorii i praktyki dydaktycznej języka polskiego*. T. VI, red. E. Polański. Katowice.
- Ożóg K., 1990, *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*. Warszawa–Kraków.
- Perczyńska N., 1978, *Dialog w polszczyźnie mówionej jako przedmiot badań składniowych*. [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka. Wrocław.
- Pisarkowa K., 1975, *Składnia rozmowy telefonicznej*. Wrocław.
- Przewodnik...*, 1995, *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda. Opole.
- Ruszkowski M., 1994, *Dialog powieściowy a współczesna polszczyzna mówiona*. [w:] *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. Kurcowa, W. Śliwiński. Kraków.

- Skudrzykowa A., 1993, *Język mówiony w literackim zapisie. Problemy badawcze*. [w:] *Język artystyczny*. T. VIII, red. A. Wilkoń, B. Witosz. Katowice.
- Skudrzykowa A., 1994, *Język (za)pisany. O kolokwialności dialogów współczesnej prozy polskiej*. Katowice.
- Świącicka M., 1996, *Rozważania o dialogu we współczesnej polskiej prozie dla młodzieży*. [w:] *Poznańskie spotkania językoznawcze*. T. I, red. Z. Krażyńska, Z. Zagórski. Poznań.
- Świącicka M., 1997, *Sposoby komentowania replik bohaterów powieści dla młodzieży*. [w:] *Studia pragmatyngwistyczne*, red. J. Porayski-Pomsta, H. Zgólkowa. Warszawa.
- Warchała J., 1991, *Dialog potoczny a tekst*. Katowice.
- Wojtak M., 1987, *Stanisław Wyspiański: „Wesele”. Uwagi o kompozycji stylistycznej tekstu*. [w:] *Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski. Lublin.
- Wojtak M., 1988, *O języku i stylu „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego*. Lublin.
- Wojtak M., 1993, *Dialog w komedii polskiej na przykładzie wybranych utworów z XVII i XVIII wieku*. Lublin.
- Żydek-Bednarczuk U., 1994, *Struktura tekstu rozmowy potocznej*. Katowice.

Wykaz skrótów

Bah.Tel.: A. Bahdaj, *Telemach w dzinsach*. Warszawa 1979. – **Jur.Wsz.:** I. Jurgielewiczowa, *Wszystko inaczej*. Warszawa 1968. – **Kow.Cen.:** S. Kowalewski, *Nie ma ceny na miód akacjowy*. Warszawa 1973. – **Lach.Kos.:** E. G. Lach, *Klub Kosmohikanów*. Warszawa 1982. – **Lach.Przyg.:** E. G. Lach, *Przygrywka*. Warszawa 1975. – **Lach.Saw.:** E. G. Lach, *Zemsta rodu Sawanów*. Kraków–Wrocław 1984. – **Min.Art.:** A. Minkowski, *Artur*. Warszawa 1972. – **Min.Bor.:** A. Minkowski, *Podróż na wyspę Borneo*. Warszawa 1969. – **Min.Szal.:** A. Minkowski, *Szaleństwo Majki Skowron*. Warszawa 1972. – **Mus.Kłam.:** M. Musierowicz, *Kłamczucha*. Warszawa 1979. – **Mus.Kw.:** M. Musierowicz, *Kwiat kalafiora*. Warszawa 1981. – **Mus.Szós.:** M. Musierowicz, *Szósta klepka*. Warszawa 1977. – **Niz.Alc.:** E. Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*. Warszawa 1964. – **Niz.Lud.:** E. Niziurski, *Szkolny lud, Okulla i ja*. Warszawa 1982. – **Niz.Wsp.:** E. Niziurski, *Naprzód, Wspaniali*. Warszawa 1971. – **Now.Kil.:** – E. Nowacka, *Kilka miesięcy, całe życie*. Warszawa 1976. – **Now.Moż.:** E. Nowacka, *Może nie, może tak*. Warszawa 1976. – **Sies.Beeth.:** K. Siesicka, *Beethoven i dzinsy*. Warszawa 1968. – **Sies.Fot.:** K. Siesicka, *Fotoplastykon*. Warszawa 1969.